

Otázky a názory

Věkolik poznámek k poměru kapitálu a práce.

I. Pojetí statické rovnováhy.

Předmětem této úvahy není řešení otázku nezaměstnanosti a při hledání jejích příčin stanoviti závislost výše celkové zaměstnanosti na množství a organisační výrobních činitelů, nýbrž snahou bude, sledovati vzájemnou závislost dvou výrobních činitelů, kapitálu a práce, a pokusiti se vypátrati, jaký význam má jejich kvantitní poměr a z nich vyplývající poměr remuneračních kvot těchto činitelů k celkové míře zaměstnanosti. Pro rozsáhosť této otázky předpokládejme takový stav rovnováhy, za kterého jsou sloučeny změny v ostatních hospodářských díatech, címž docílíme možnosti snadnějšího zkoumání, jehož výsledky však nejsou zcela v souhlase s hospodářskou realitou.¹⁾ Jelikož je tato presumpce rovnováhy velmi často používána, aniž je zcela jasno o všech jejích podmínkách a protože to je velmi důležité i pro tuto otázku. Sledujme stručně vývoj teorií, operujících tímto pojmem. Není ovšem možno a není ani mým úmyslem sledovati pojetí statické rovnováhy v moderní teorii, která používá velmi často tohoto analytického nástroje. Záleží spíše na tom, ukázati, jak jednotliví autoři pojímalí tuto rovnováhu a jak se právě v ní utvářel poměr kapitálu a práce.

Pojem statické rovnováhy byl uveden do literatury, nebereme-li zřetel na některé náznaky u fysiokratů, slavným autorem „Blahobytu národů“.²⁾ Na rozdíl od pozdějších národochospodářů nepojímá Adam Smith tento stav společnosti jako uměle konstruovaný abstraktní pojem, mající nám sloužiti k určitým účelům analysy, nýbrž podle jeho názoru statický stav dlouho ve skutečnosti existuje na př. v Číně. Kriteriem tohoto stavu a stavu vzestupné nebo klesající společnosti je vzestupná, stálá nebo klesající výše mezd a podle jeho názoru je tento stav únavný a bez významu pro lidstvo.

Podobně popisuje tento stav Ricardo, který v kapitole „O mzdách“ praví při kritice chudinských zákonů:³⁾ „Na štěstí působily tyto zákony v údobí stoupajícího blahobytu, kdy fondy pro vydržování práce pravidelně vzrůstaly a kdy bylo přirozeně voláno po vzrůstu obyvatelstva. Ale kdyby se náš pokrok zpomalil, kdybychom dosáhli ustáleného stavu, od nějž jsme, jak doufám, ještě daleko vzdáleni...“

Jinak chápe již tuto myšlenku J. S. Mill, který se obrací proti pojetí společnosti jako stavu statického a zdůrazňováním významu změn a pohybu⁴⁾ vede Clark a k jeho slavnému rozdělení národního hospodářství na část statickou a dynamickou, tím že od statické rovnováhy abstrahuje působení společenského pokroku. Prof. Robbins ukazuje ve své studii, že mezi rovnováhou klasiků a rovnováhou Clarkovou je ten rozdíl, že u klasiků byla rovnováha výslednicí vyvážených společenských sil, kdežto u Clarka vznikla hypoteticky cestrazením pěti vlivů, jež řídí do dynamiky.

Nebudu dále sledovati tuto zajímavou divergenci, na jejíž vrub možno přičísti podle Robbinse i známý spor Marshalla a Edgewortha s Wieserem a Böhm-Bawerkem o povahu reálných nákladů. Pro můj účel jsou důležité dvě věci. Za prvé, že Robinsonovo vyvození pro stručnost vypustí, u Ricarda je za statické rovnováhy možný poměr kapitál-práce za vysokých i nízkých mezd podle populace, a za druhé, co je nejdůležitější pro tuto analysu, ve všech těchto pojetích rovnováhy jakož i později u Walrase a Cassela předpokládá se kon-

¹⁾ V této studii používám metody H. Neissera v „Lohnhöhe und Beschäftigungsgrad im Marktgleichgewicht“ ve „Weltwirtschaftliches Archiv“, říjen 1932, ač docházím k jiným závěrům.

²⁾ Prof. L. Robbins: „On a certain Ambiguity in the Conception of Static Equilibrium“ v „The Economic Journal“, červen 1930.

³⁾ Ricardo: „Základy politické ekonomie a zdanění“, 1934, str. 70.

⁴⁾ J. St. Mill v Ashley's Edition, str. 695.

stantní technický koeficient. Technickým koeficientem rozumím podle Cassela⁵⁾ souhrn technických podmínek výroby. Tím odpadá problém racionalisace a s tím spojené komplikace v poměru kapitál — práce.

II. Některé Ricardovy myšlenky o kapitálu.

Mluvím-li o kapitálu, mám na mysli i později známou definici Ricardova,⁶⁾ podle které je kapitál „onen díl bohatství země, který je zaměstnán při výrobě a záleží v potravinách, oděvu, nářadí, surovinách, strojích atd., které jsou nezbytné pro výsledek práce“. Jak se dívá Ricardo na poměr kapitálu a práce a na otázku zaměstnanosti obou výrobních činitelů? Ve své kapitole „O mzdách“, kde třídí cenu práce na tržní a přirozenou, při čemž je vlastně jeho přirozená cena cenou ustalující se za statické rovnováhy, pojednává velmi zajímavě o vzrůstu kapitálu a o účinku tohoto činitele na přirozenou a tržní cenu práce. Při vzrůstu kapitálu rozeznává dva případy; v prvním zvětšuje se kapitál kvantitativně a také jeho hodnota stoupá, což znamená podle klasické teorie hodnoty, že k výrobě kapitálových statků je postupně potřebí více práce. V tom případě stoupá také souhlasně s Ricardovou mzdovou teorií přirozená cena práce. V druhém případě přirozená cena práce zůstane stálou nebo klesne, neboť kapitál se kvantitativně zvětší za stejné hodnoty, avšak v obou případech stoupá tržní cena práce. Ricardo pojímá tedy disproporcionální vzrůst jednoho z obou činitelů jako oscilování kolem přirozené, t. j. statické ceny, avšak vidíme (v §§ 38 a 39), že si uvědomuje dobře význam této relace. Po-kládají technický koeficient za konstantní, praví, že „v různých stadiích společnosti je hromadění kapitálu, čili prostředků, jak zaměstnávat práci, více či méně rychlé.“ To znamená, že jako prostředek zvýšení zaměstnanosti pracovních sil přichází v úvahu jediné akumulace kapitálu. Jest zdůrazniti, že otázka zaměstnanosti je Ricardovi jako vůbec klasikům otázkou mzdovou. Ač přiznává, že teoreticky může zdvojnásobení kapitálu nastati v kratší době než zdvojnásobení počtu lidí, přece praví, zřejmě pod vlivem svého velkého odpůrce Malthuse, že za přirozeného vývoje společnosti budou míti pracovní mzdy klesající tendenci, což znamená, že akumulace kapitálu půjde pomaleji než přirůstek dělnictva.

Nejbližě modernímu problému nezaměstnanosti dostává se Ricardo ve své kapitole „O strojích“. Jádro této tolíkrát prodiskutované kapitoly, která nebyla ani v prvním, ani v druhém vydání, je asi v tom, že podnikatel zavádí často stroje, veden snahou zvýšit svůj čistý výtěžek, a zároveň zmenšuje výši celkového národního důchodu. Na základě početního příkladu dokazuje, že zavede-li na př. soukeník do své dílny stroje, bude se vyráběti po zavedení strojů méně sukna, neboť část onoho množství, které se vyrábí za tím účelem, aby se zaplatilo velkému počtu dělníků, není už zaměstnavatelem potřebováno. Na základě této argumentace přichází Ricardo k závěru, že „názor, zastávaný pracující třídu, že používání strojů často škodí jejich zájmům, nezakládá se na předsudku a omylu, nýbrž je v souhlase se správnými zásadami politické ekonomie.“ Tvrzení Ricardovo, že podnikatelé, sledujíce princip rentability svého podniku, mohou často jednat proti zájmům společnosti a zmenšovat celkový produkt, nemusí být za jistých okolností správné. Avšak jeho vysvětlení výsledku racionalisačního procesu nezájmem kapitalistickým na rozmnovení oběžného kapitálu vystupuje z jeho kapitálové a mzdové teorie, neboť zvětšení kapitálu má přece, jak jsme viděli (v § 37), za následek stoupnutí tržní sazby mezd, vyplývající ze stoupající poptávky po práci. Ricardo si totiž neuvědomil změnu doposud konstantního technického koeficientu; následkem racionalisace se změnil zcela poměr kapitál — práce. Neboť nyní přes akumulaci kapitálu nastal jeho nedostatek a tím nastalo klesání tržní ceny práce.

Nebudu se podrobně zabývat tímto případem, vybočujícím z této studie, a spokojím se konstatováním, že otázka zaměstnanosti je u Ricarda otázkou mzdovou a vyplývá z poměru kapitálu a práce, při čemž v tomto poměru má množství práce tendenci růsti rychleji než druhý výrobní činitel. Tím byly ovšem dány Ricardem všecky předpoklady, na nichž mohl dále stavěti Karel Marx své teorie.

⁵⁾ G. Cassel: „Theoretische Sozialökonomie“, 1932, str. 126.

⁶⁾ Ricardo, Základy, str. 59.

III. Cairnesova substituce kapitálu.

Jak se dívá na tyto otázky význačný teoretik mzdového fondu J. A. Cairnes? Pojednávaje o důvodech, jež vedou podnikatele k investování, praví,⁷⁾ že za daného stavu bohatství společnosti závisí kvota tohoto bohatství, jež je investována v průmyslových operacích, za prvé na oné lidské vlastnosti, již Mill nazývá „efektivní touha po akumulaci“ a za druhé na rozsáhlosti pole k podnikání, t. j. na podmínkách zajišťujících dostatečnou míru zisku. Cairnes rozděluje kapitál na stálý kapitál, suroviny a mzdový fond, čímž mu vzniká otázka, podle jakého klíče se kapitál rozděluje mezi tyto tři složky. Pokud jde o stálý kapitál a suroviny, tvrdí Cairnes, že povaha toho kterého průmyslu rozhoduje o příslušné kvotě a jako příklady uvádí továrnu na bavlněné zboží a zemědělský podnik. Tím tedy dochází k závěru,⁸⁾ že povaha národních průmyslů určí poměrnou velikost mzdového fondu. Tím tedy je podle Cairnese poměr kapitál — práce dán povahou průmyslu a je za předpokladu konstantních technických koeficientů konstantní. Z toho samozřejmý závěr, že různá množství kapitálu váží na sebe různá množství pracovních sil, při čemž determinantou poměru je způsob výroby. Tu se však stává otázka složitou tím, že za daného poměru kapitál — práce není konstantní relace kapitál — mzdy, neboť výše mezd závisí na tom, mezi kolik pracovníků se mzdový fond rozdělí. Nechejme počet dělníků stejný a stanovme nejdříve mzdovou sazbu na 50, později na 40 měnových jednotek týdně. V prvním případě tvoří podle Cairnesova příkladu mzdy asi 50%, ve druhém 40% celkového kapitálu. Co se stane s 10% rozdílu v druhém případě? O těchto 10% praví Cairnes, že je podnikatel investuje ve svých podnicích, čímž rozmnoží stálý kapitál a dá tím posléze pracovní příležitost novým dělníkům. Cairnes podotýká však dále, že tento poznatek, že nabídka práce nepůsobí jen na sazbu mzdovou, nýbrž i na velikost mzdového fondu, má spíše teoretický než praktický význam. O této otázce promluvíme až později, při rozboru efektivní poptávky.

Pojednávaje o budoucím vývoji společnosti, praví Cairnes, že změnou technických koeficientů bude mzdový fond poměrně k ostatním složkám kapitálu klesati, ač jeho skutečná velikost poroste. Tím vzniknou dvě tendenze ve společenském vývoji, z nichž první bude zmenšovat počet lidí, živících se prodejem své práce, a druhá povede k zdůrazňování nerovnosti v distribuci bohatství.

Zdůrazňujeme tedy ještě jednou, že i u Cairnese je otázka zaměstnanosti otázkou mzdovou, relace mzdový fond-práce je konstantní, avšak vždy tu je pružný nárazník mzdové sazby, jejiž výše nakonec tento poměr determinuje.

IV. Rovnice výroby Leona Walrasa.

Cesty, jimiž se ubírala moderní teorie v těchto otázkách, možno zhruba rozdělit na dva směry. Cesta Walras-Casselova a cesta hraniční produktivity, již se od Clarka ubírala většina anglosaských teoretiků. V této studii pro omezenost místa všimnu si jen některých závěrů, k nimž dospěl Walras a Cassel, kdežto teorií hraniční produktivity, již zastává u nás zvláště prof. Míldschuh,⁹⁾ se nebudu zabývat.

Leon Walras, autor díla, které sám nazývá „opravdu vědeckou teorií společenského bohatství“, konstruuje svět ekonomických jevů, spočívajících na jediném principu, jímž je zásada volné soutěže. Jako Newtonovi a Laplaceovi přitažlivost, je jemu soutěž silou, podmiňující všechny relace a vysvětlující všechny pohyby cenového kosmu. Za svůj úkol, aby dokázal, že ceny zboží vyplývají z těch a těch podmínek, pokládá 1. utvořiti, podle těchto podmínek, systém rovnic, při čemž počet rovnic se rovná počtu neznámých a hledané ceny jsou kořeny, 2. zjistiti, že zapojení skutečných jevů tvoří jen empirické řešení tohoto systému rovnic.

Jak postupuje Walras v první otázce? Na rozdíl od Cournota, který vychází z monopolu a přichází postupně k volné soutěži, užívá Walras postupu

⁷⁾ J. A. Cairnes: „Some Leading Principles of Political Economy newly expounded“, 1874, str. 198.

⁸⁾ Tamtéž na str. 200.

⁹⁾ Prof. V. Míldschuh: „Národohospodářská teorie“ III., str. 243 a násl.

opačného.¹⁰⁾ Pokládaje v prvním případě kvantity zboží za dané, formuluje systém rovnic, v němž jsou ceny kořeny. Rovněž tak postupuje v druhé části první otázky, kde pokládá za dané kvantity t. zv. výrobních služeb. Je známo, že k vysvětlení směny, směnné hodnoty a rovnovážné ceny užívá Walras pojmu „raroté“, což však není Casselův „Knappheitsprinzip“, nýbrž „intensita posledních potřeb, ukojených směněným zboží“,¹¹⁾ t. j. hraniční užitek. Matematicky jej definuje jako derivaci efektivní užitečnosti vzhledem k množství. Na základě toho přichází potom k definici rovnováhy při směně všech statků, přicházejících na trh, jež nastane tehdy, je-li za statických cen efektivní poptávka po každém zboží rovna efektivní nabídce. Není-li tomu tak, nutno zvýšením nebo snížením cen zjednat rovnováhu.

Po stanovení tohoto svého prvního zákona nabídky a poftávky přichází Walras k rovnicím výroby k dokázání druhého základního zákona výrobních nákladů neboli výrobní ceny. Tyto zákony koordinuje v tom smyslu, že první mu určuje ceny výrobků a druhý determinuje ceny výrobních služeb, t. j. kapitálu, země a práce. Rovnovážný stav produkce je dán tehdy, je-li efektivní nabídka výrobních služeb rovna poftávce a je-li prodejná cena výrobku rovna výrobním nákladům, a podnikatelé, nemajíce ani zisku ani ztráty, neomezují ani nerozšiřují své podniky.

Na jednu věc chci zde však upozornit. Jestliže za nezměněného stavu věcí množství výrobních služeb, jež vlastní jedna nebo více osob, se zvětšuje nebo zmenšuje, čímž nabídka těchto služeb na trhu se zvětší nebo zmenší, čímž se zvýší nebo klesnou jejich ceny, ceny výrobků, do jichž výroby tyto služby vstoupí, se zvětší nebo zmenší. Co toto znamená? Stoupne-li na př. množství práce nabízené na trhu, klesne podle Walrase její cena a tím cena výrobků, na jichž výrobě ve velké míře participuje, čímž opačně se zdraží výrobky, k nimž je potřebí mnoho kapitálu. Co má však toto za následek? Logicky vyplývá z celého jeho systému, že nastane korekce zákonem volné soutěže. Podobně při posuzování podmínek progresivní společnosti, kteréžto stadium nastane při zvětšení kapitálu přesahujícím zvětšení počtu pracovníků, dojde ke zvýšení renty a snížení úroků, avšak opět nastane rovnováha tím způsobem, že — jak praví autor — „podnikatelé platí větší rentu, avšak přibírají méně renty do výroby svých produktů“. Platí nižší úroky, avšak používají více kapitálu k výrobě. Tím tedy podle zásady maximálního úkoje potřeb nastane zase rovnováha a cena prodejná se rovná ceně nákladové.

Další důsledky z této teorie vyvodil známý monetární teoretik, štokholmský profesor Gustav Cassel.

V. Gustav Cassel o příčinách chudoby národů.

Jak známo, vychází prof. Cassel ve své cenotvorné teorii ze zásady omezenosti výrobních činitelů (Knappheitsprinzip) a z jednotné ceny.¹²⁾ Jelikož nechci zde reprodukovat jeho sedm základních rovnic, shrnu jen stručně jeho důvody, určující ceny. Tyto důvody, jež jsou daným koeficientem jeho rovnic, možno rozdělit na dvě skupiny, objektivní a subjektivní. Objektivní cenotvorné důvody jsou jednak množství výrobních prostředků, jednak technické koeficienty. Subjektivní jsou ty koeficienty, jež představují závislost poftávky na cenách. Pojíma poftávku jako určitou matematickou veličinu na základě dané cenové hladiny, odmítá Cassel všechny pokusy o psychologické zdůvodňování hospodářských aktů, tedy veškeré druhy teorií hodnoty. Závisí-li poftávka na daných cenách, tu přichází opět automatická korektura, jež volnou soutěží odstraňuje poruchy.

Nefunguje-li nyní správně Casselův systém a skřípá-li to v něm stále citelněji, jest na autorovi, aby podal vysvětlení: Pokus o to činí v knize, jejíž

¹⁰⁾ L. Walras: „Théorie mathématique de la Richesse sociale“, Lausanne, 1883.

¹¹⁾ Walras: „Théorie“, str. 22.

¹²⁾ G. Cassel: „Theoretische Sozialökonomie“, 1932, str. 67: „Nach dem Prinzip der Knappheit soll nun die nötige Begrenzung der Nachfrage durch seine einheitliche Preisbildung erfolgen, d. h. es soll für jedes einzelne Produktionsmittel sowohl für jedes fertige Gut nur ein Preis bestehen.“

podtitul zní „Zkoumání o povaze a příčinách chudoby národnů“.¹³⁾ Nejdříve opakuje své tvrzení o stavu přirozené rovnováhy, již definuje v tom smyslu, že je to ono „ideální hospodářství, kde každý výrobní činitel je zcela zaměstnán, a to nejúčinnějším způsobem, a kde výroba je tak řízena, že odpovídá co nejvíce přáním kupců“. Tento hospodářský stav je dosažitelný za cenového systému, kde ceny za statky a výrobní faktory jsou stejné a kryjí všechny náklady — avšak nic jiného. Ve skutečnosti jsou podle Cassela tento stav hrubě porušen monopolistickými tendencemi na straně podnikatelů a na straně pracovní síly. Ač praví, že je velmi obtížnou otázkou rozhodnouti, které formy monopolu škodí více společnosti, je v celku přesvědčen, že za daných poměrů mají v průmyslových státech větší moc dělnické organizace a proto jejich vliv na porušení rovnováhy je větší a zhoubnější. Mzdy průmyslových dělníků jsou totiž podle Cassela drženy uměle na vysoké úrovni — a to tak vysoké, že poptávka po pracovních silách klesla pod nabídku, takže část pracovní síly je odsouzena k nečinnosti. V mnoha odvětvích, z nichž jako příklad uvádí Cassel stavební činnost, by se zaměstnalo mnohem více pracovních sil, kdyby mzdy nebyly drženy na takové výši. Vysoké mzdy znamenají totiž vysoké výrobní náklady, což má za následek dalekosáhlé změny v cenovém mechanismu. Místo toho, aby zlevnění výrobního činitele práce bylo kompensováno větší poptávkou po ní a po výrobcích, v jichž produkci má značný podíl, jak předpokládá i Walras, má toto zdražení následky právě opačné. Neboť poptávka po produktech, jichž ceny byly uměle zvýšeny, klesne a tím klesne rovněž poptávka po výrobním faktoru, práci. Z toho vyplývá nakonec nesouhlas mezi celkovou nabídkou a poptávkou, projevující se krisí a nezaměstnaností. „Nepřirozená“ (s tímto pojmem Cassel stále operuje) výše mezd je držena různými sociálními opatřeními státu, jako podporami v nezaměstnanosti, osmihodinovým pracovním dnem atd. Léčení tohoto stavu a zjednání rovnováhy je podle prof. Cassela velmi jednoduché. Jednoduše stlačiti mzdy na takovou výši, aby byly v ceně „kryty všechny náklady, avšak nic více“. Tím zaměstná jednak daný objem kapitálu větší počet pracovních sil a za druhé je za stavu rovnováhy klesající nebo stoupající poptávka po výrobním faktoru a výrobcích s klesající nebo stoupající cenou, čímž se docílí automaticky maximálního společenského produktu a maximální zaměstnanosti.

Než se pokusím ukázat, v čem tkví vadnost této argumentace, podívejme se, jak vypadá konkretněji poměr kapitál-práce, jaká kvota kapitálu zaměstnává pracovní jednotku a asi v jakém stupni by musila pokračovat kapitálová akumulace, aby absorbovala nové pracovní síly, přicházející na trh, aniž bychom musili použít receptů prof. Cassela. Tato otázka by samozřejmě vyžadovala zvláštní podrobné studie a proto podám jen náznak problému.

VI. Akumulace kapitálu.

Než přikročím k vlastní otázce, chci zdůraznit, že tato věc vyžaduje ke své analýze odborné statistické metody a že výsledky nejsou často zcela spolehlivé. Neboť, bereme-li na straně nabídky práce a křivky nezaměstnanosti chled na křivku osob nezaměstnaných, osob zaměstnaných a osob práce schopných, obdržíme na straně práce přesný obraz o stavu osob, nezařazených do výrobního procesu, je celé zkoumání nekonečně těžší při vývoji vzrůstu kapitálu.

První otázkou je totiž zjistit celkový stav národního jmění, druhou očistí, kolik z celkového přírůstku národního kapitálu přejde jako investice do ciziny a tím připraví domácí práci o možnost zaměstnání, jaké kvoty bylo použito k obnově starého kapitálu a jaké k novým investicím a konečně dlužno vzít v úvahu, že i malá část kapitálu byla ztracena a nenahrazena (exploitované doly atd.). K znázornění obtížnosti tohoto postupu a k získání několika cenných poznatků použiji studie, kterou napsal do „Economie Journal“ anglický statistik A. E. Feavearyear.¹⁴⁾ Z dvou obvyklých metod k měření národního

¹³⁾ G. Cassel: Neuere monopolistische Tendenzen in Industrie und Handel, Berlin 1927.

¹⁴⁾ A. C. Feavearyear: „Capital Accumulation and Unemployment“, „Economic Journal“, červen 1936.

kapitálu, z nichž první spočívá na oceňování jednotlivých složek, t. j. pozemků, budov, kapitálů soukromých a kapitálů společnosti atd., a druhá bere za základ hodnotu jmění, přihlášeného za účelem zdanění u Inland Revenue Department k vyměření dědické daně, při čemž se tato hodnota násobí činitelem, jež obdržíme, dělíme-li celkové obyvatelstvo počtem úmrtí za daného období. První metody bylo naposledy použito známým národnostním Josiahem Stamped, kdežto autor, podle vzoru J. C. Wedgwooda, autora „Economics of Inheritance“, používá metody druhé. Hodnotu kapitálu, přihlášeného k dědické daně násobí tedy oním populačním číslem. Na první pohled vidíme ovšem, že kdybychom brali prostě tyto hodnoty tak, jak jsou udány v přihláškách k důchodovému departmentu, a násobili je populačním násobitelem, tu výsledek, dávající přírůstek fyzického objemu kapitálu, neodpovídá by skutečnosti. Nebral by totiž zřetel na změny v průměrné hladině hodnot přihlášeného jmění, čímž bychom došli na př. k mylnému závěru o zvýšení fyzického objemu určitého druhu kapitálu, ač vlastně tu šlo jen o zvýšení jeho hodnoty. Za tím účelem dlužno sestrojiti zvláštní indexní číslo, jímž bychom vyloučili změny hodnoty. Sestrojime-li toto indexní číslo na základě formule, v níž vystupují určitým procentem jednotlivé složky kapitálů (na př. cenné papíry, dávající pevný důchod 40%, domy a obchodní pozemky 14% atd.), docházíme k řadě udávající indexy průměrné hodnoty jmění všech druhů ve Spojeném království. Nejnižším číslem této řady je 94.7 v r. 1931 (r. 1934 = 100) a nejvyšším 114.8 v r. 1934 (dále indexy nesahají), což je poměrně malá differenze. Po této korekci získaných čísel přichází Feavearyear k tabulce, udávající celkový objem bohatství V. Britanie (základ r. 1924) v mil. liber:

1925	15.012
1926	15.411
1927	15.779
1928	15.841
1929	15.965

K těmto číslům přičítá ještě druhy jmění, nepodléhajícího zdanění a přichází k číslu, udávajícímu průměrný roční přírůstek kapitálu 363 milionů liber.

Tu však nastává delší, neméně obtížné zkoumání, jak veliké procento tohoto kapitálu bylo investováno v cizině. Jelikož šetření sira Roberta Kindersleye (výsledky citoval též „Obzor národnostního“, leden 1937) začíná až r. 1928, provádí Feavearyear toto šetření pomocí odhadu emisí pro investiční účely v zahraničí a bilance mezinárodních platů, a po různých korekturách přichází k částce asi 100 milionů liber, takže přírůstek nového kapitálu v zemi činí ročně 250 milionů liber.

Nyní přichází Feavearyear k nejzajímavější kalkulaci, mající ukázati, jak veliké částky nového kapitálu je zapotřebí, aby se přijala do práce jedna osoba. Tato otázka je teoreticky i prakticky velmi obtížná, pro různost hledisek, jak hodnotiti kapitál podniků. Autor řeší problém tím způsobem, že bere v úvahu velké uhelné, tovární a obchodní koncerny a za kapitál považuje sumu splaceného akciového kapitálu a kapitálu získaného půjčkou, ovšem al pari, rezervy a dlouhodobé bankovní zápůjčky. Tím přichází k velmi zajímavé tabulce, z níž vyjímám jen některé typické složky.

Průměrný kapitál, připadající na pracovní jednotku v různých průmyslech.

Průmysl	Počet firem	Celkový kapitál v tis. liber	Celkový personál	Průměrný kapitál na pracovní jednotku v librách
Veřejné práce	3	1.201	9.500	126
Oděvní průmysl	7	3.062	20.100	152
Smíšené železné a uhelné společnosti	3	9.328	43.300	215
Loděřství	12	15.545	45.300	343
Elektr. stroje a aparáty .	11	22.750	61.750	369
Textil	10	23.648	58.000	442
Železárný a ocelárný . . .	8	12.730	23.800	535
Továrny tabáku	1	2.025	3.000	675

Průměr je 345 £ na osobu.

Vidíme, že průměrně nejvíce lidí zaměstnávají veřejné práce a dolování, velmi málo naproti tomu železárny a ocelárny. Máme tu tedy velmi pěkný statistický důkaz o Cairnesových „různých povahách průmyslů“.

Avšak dělník musí mít rovněž možnost ubytování. Na základě prací sira Josiah Stampa odhaduje Feavearyear tuto sumu, potřebnou k opatření potřebného obydlí pro dělníka, na 660 liber ročně, kterážto suma se zdá ovšem příliš vysoká a dá se vysvětliti vysokou životní mírou ve V. Britanii. Tím tedy dospíváme ke konečnému číslu, udávajícímu výši přírůstku kapitálu, potřebného k opatření zaměstnání a obydlí jedné osobě, na 1000 liber.

Pokud jde o skutečný počet osob, nově zařaděných do pracovního procesu, činí podle Feavearyeara asi 230.000 ročně. Je-li tedy roční přírůstek kapitálu 250 milionů liber a počet nově zaměstnaných osob 230.000, vidíme, že vychází opravdu suma asi 1000 liber, potřebná k zaměstnání a ubytování dělníka.

Na základě těchto údajů dochází Feavearyear k závěru, že za konjunktury let 1925—1929 byl růst kapitálu takový, že absorboval celkem nové pracovní síly, poměry ubytovací se zlepšily a zaměstnanost pomalu klesla. Z toho vidíme, jakým tempem musí pokračovat kapitálová akumulace, má-li stačiti absorbovat nové pracovní síly.

VII. Závěr.

V čem je nyní chyba Walras-Casselovy argumentace? Z Casselova systému vyplývá, že výše zaměstnanosti závisí na uspořádání cenového kosmu podle principu řídkosti, jenž je zároveň principem optimálního ukovení potřeb a — nebeřeme-li zřetele na strukturní uspořádání cenové hladiny — na tom, co Keynes nazývá „aggregate supply function“, t. j. na funkci úhrnné ceny výrobků, jež je dosti vysoká, aby vyvolala jejich nabídku. Neboť platí-li pro objem závislosti jediné tato závislost, je správná dedukce Casselova, že totiž vysoké mzdy mají za následek zvýšení ceny výrobků, což vede ke zmenšení poptávky a tím ke zmenšení výroby a zaměstnanosti.

Co se týká pružnosti mzdových smluv, domnívám se, že je možná pouze v rámci, daném dolní hranicí, rovnou existenčnímu minimu a horní, jíž je výše úroku z bezpečně uložených peněz, a její posuny směrem nahoru či dolů jsou otázkou mocenskou za daného hospodářského systému.¹⁵⁾ Za předpokladu, že určitý druh kapitálu váže za daného hospodářského stavu určité množství pracovních sil, je ovšem možno, že za nižších mezd se uvedou v život nové kapitálové podniky, jež mohou za tohoto stavu výroby pracovat. Na co však podle mého názoru Cassel zapomíná, je fakt, že, ač možno pojímati funkci poptávky monetárně za danou, není tato funkce pojmem homogenním, nýbrž nutno bráti stále v úvahu, že se skládá z poptávky po statcích spotřebních a statcích investičních. Tohoto rozdílu si byl již vědom Mill, když pojednával o velikosti investování, ač ovšem tento pojem vědecky analysoval a vyvodil z toho důsledky teprve Keynes. Neboť i když položíme poptávku po spotřebních statcích konstantní — je to právě poptávka po investicích, jejíž funkcí je tvorba nového kapitálu, jež je rozhodnou pro zařadění oné marže nezaměstnaných pracovních sil. Jisto je, že i poptávka po statcích spotřebních se neřídí mechanicky zákonem cenovým, jak předpokládá Cassel, nýbrž, že nastávají časté přesuny ve stupnici hodnot kupce, což může mít vliv na zaměstnanost výrobních činitelů. Neboť klesne-li na př. cena práce, tu cena produktů, v nichž z velké části participuje, klesne, avšak poptávka po nich nemusí stoupnout následkem psychologické změny hodnocení u kupce. Avšak považujme, jak jsme řekli, tyto změny za tak malé, že nemají vliv na funkci poptávky. Ačkoliv se nemůže říci, že by stupeň zaměstnanosti primerně závisel na objemu investic, přece se domnívám, že za pomalu se měnící funkce potřeby má výše investic eminentní význam.

Jak už Cairnes uvádí, závisí tento sklon k investicím jednak na činiteli psychologickém, jednak na podmírkách objektivních. Nová akumulace kapitálová není tedy zdaleka, a tu jsme u jádra problému, funkci ceny výrobků (které zas činí Cassel matematicky závislé na ceně výrobních prostředků), nýbrž

¹⁵⁾ K. English: „Vybrané kapitoly z národního hospodářství“, str. 157.

závisí na psychologických motivech spekulativních a vnějších podmínkách, jako klesajícím nebo rostoucím počtu obyvatelstva, výši úroku a pod. Domnívám se, že Cassel — ve snaze o velkoryse konstruovaný a logicky spjatý systém — pro přílišné schematisování nepřihlížel k tomuto faktu, vyvodil také nesprávné závěry o přičinách nezaměstnanosti, která se nedá léčit nízkými mzdami, nýbrž jen rychlou tvorbou nového kapitálu a investicemi soukromými i veřejnými. Jsem přesvědčen, že při porušení rovnováhy zvětšením druhého faktoru v poměru kapitál-práce může být tato rovnováha obnovena jen proporcionálním zvětšením člena druhého. Avšak i půjde-li akumulace kapitálová rychlým tempem, není tu ještě nejmenšího důvodu ke tvrzení Keynesovi,¹⁶⁾ že totiž jeho mezní výkonnost nezadržitelně bude klesat. Jednak nám nepodává pro toto tvrzení Keynes statistických důkazů a za druhé je tu fakt, jak uvádí na př. dr. Král,¹⁷⁾ že je možnost vynálezů s neobvyčejnou produktivní kapacitou a obnovení volné migrace kapitálů. Jediné, co bylo důkazem pro tvrzení obecně klesající výkonnosti kapitálů, je, jak praví též J. R. Hicks v kritice Keynesovy knihy,¹⁸⁾ ubývající populace v západních zemích. Celá věc je ovšem příliš málo vážně prozkoumána pro jakékoliv apodiktické tvrzení. Populační činitel ve svém novém vývoji je však jistě okolnosti, s nímž dlužno v politické ekonomii velmi vážně počítati a který zasáhne velmi intensivně i do vývoje poměru „kapitál-práce“.

Otto Schmidt.

Malá kronika

Světová těžba zlata.

Uveřejnili jsme již v lednovém čísle Obzoru předběžný odhad světové těžby zlata, která dosáhla rekordní výše 35 milionů uncí proti 30,984.000 uncí v roce 1935 a proti 20,836.000 uncí v roce 1930. Podle jednotlivých hlavních zemí výrobních bylo vytěženo zlata — tisíce uncí:

	1930	1935	1936
svět . . .	20.836	30.984	35.000
z toho:			
v Jižní Africe .	10.716	10.774	11.336
v Rusku . . .	1.434	5.831	7.350
v Kanadě . .	2.102	3.285	3.720
ve Spoj. státech	2.100	3.163	3.714
v Australii .	467	915	1.160

Vzestup zaznamenávají všechny důležité produkční země. Nejpronikavější je zvýšení v Rusku, které — kdyby mělo tempo vzestupu potrvat — se stane první zemí ve světové těžbě zlata. Kdežto světová těžba stoupala

v roce 1936 proti roku 1935 skoro o 13% a proti roku 1930 asi o 68%, stoupla těžba v Jižní Africe o 5.2% a o 5.8%, v Rusku o 26% a o 413%, v Kanadě o 13.2% a o 77%, v Unii severoamerické o 17.4% a o 77% a v Australii o 26.8% a o 148.4%.

Na světové těžbě mají jednotlivé země tento podíl v procentech:

	1930	1935	1936
Jižní Afrika . . .	51.4	34.8	32.4
Rusko	6.9	18.8	21.0
Kanada	10.1	10.6	10.6
Spojené státy . . .	10.1	10.2	10.6
Austrálie	2.2	3.0	3.3

Jak se účastnily jednotlivé země na světové těžbě zlata v dlouhé době od počátku 18. století, je vidno z diagramu na str. 179. Rusko stalo v roce 1930 teprve na čtvrtém místě mezi světovými producenty zlata s podílem necelých 7%. Jeho podíl dnes stoupil nad pětinu a řadí se na druhé místo za Jižní Afrikou. Podíl Jižní Afriky činil

¹⁶⁾ J. R. Hicks v „The Economic Journal“, červen 1936, str. 252.

¹⁷⁾ Dr. A. Král v „Obzoru národohospodářském“, roč. 41, č. 10, str. 613.

¹⁸⁾ J. M. Keynes: „General Theory of Employment, Interest and Money“, str. 281.